actieblad

Uitgave van de Vereniging tegen de Kwakzalverij,
vereniging tot evaluatie van alternatieve behandelmethoden
en tot bestrijding van kwakzalverij TE 4547

tegen de kwakzalverij

maart 2001
jaargang 112
nummer 2

Van de redactie

Supplementen

Zoals de lezer in dit nummer van ons *actieblad* zal kunnen lezen barst de discussie over voedingssupplementen nu eerst goed los. Daarbij dreigt enige verwarring te ontstaan over het woord supplement. In de zin van de grote Van Dale betekent het een toevoeging, iets extra's dus. Kijkt met naar het werkwoord suppleren dan blijkt dit het aanvullen van een tekort in te houden, iets wezenlijk anders dus. Webster's New World Dictionary definieert supplement als iets dat een tekort opheft. De voedingsindustrie (die het worst zal zijn hoe het woord supplement gedefinieerd wordt) is er nu op uit om gezonden, van wie men kan aannemen dat zij geen tekorten hebben, er toe te bewegen om in de zin van de Van Dale-versie van het woord supplement, stoffen in te nemen, waarvan wetenschappelijk niet vaststaat dat ze het beweerde effect ("voor sterke botten, goed voor het hart") hebben. Op zich hoeft dit geen schadelijke gevolgen te hebben, met als uitzondering dat overdosering van vitamine A en D ernstige ziekteverschijnselen met zich mee kunnen brengen. Echter, de consument wordt er toe overgehaald producten aan te schaffen waarvan de noodzaak allerminst vaststaat en derhalve onnodige uitgaven te doen in de illusie dat zij hun gezondheid en welzijn bevorderen. Op een echt hellend vlak begeven zich diegenen die in het kader van sport en fitness, boven of onder de toonbank, supplementen aanschaffen die beogen de spiermassa en het prestatievermogen te vergroten. De gevolgen kunnen zo ernstig zijn dat het de redactie van de "*New England Journal of Medicine*" er toe gebracht heeft al in November 2000 een artikel hierover als waarschuwing op het internet te zetten, terwijl het stuk eerst op 21 December 2000 in druk verscheen[1]. Hierin wordt op verzoek van de Amerikaans "Food and Drug Administration" (FDA) door onafhankelijke onderzoekers verslag uitgebracht over 140 meldingen van bijwerkingen die waargenomen waren in samenhang met het gebruik van dieetsupplementen die o.a. ephedrine-achtige alkaloïden (ook wel bekend als ma huang) bevatten. Het betrof de periode Juni 1997-Maart 1999. De producten, die onder "fancy"-namen als "ripped fuel, Shape fast, Ultimate Nutrition Product Ma Huang, Magic Herb" in de handel zijn, waren o.a. ingenomen om af te vallen, athletische prestaties te bevorderen, of meer energie te krijgen en bevatten per dosis o.a. 10-20 mg ephedrine-alkaloïden en 100 mg caffeïne.

31 % van de gemelde gevallen hingen zeker tot zeer waarschijnlijk samen met het gebruik van de genoemde middelen, en nog eens 31 % vermoedelijk. Van de eerstgenoemde groep betrof het in 47% van de gevallen cardiovasculaire verschijnselen (ritmestoornissen, hypertensie, hartinfarct, hartstilstand) en in 18% afwijkingen van het centrale zenuwstelsel (beroerte, TIA, toevallen). 10 personen overleden tengevolge hiervan en bij 13 ontstond blijvende invaliditeit. Zo was er, als voorbeeld, een 38-jarige man die iedere ochtend twee capsules "ripped force" (10 m ephedrine en 100 mg caffeïne per capsule). Na 20 minuten draven kreeg hij een toeval met hartstilstand. Hij bleek bij obductie kransslagadersclerose te hebben. Het ephedrinegehalte van zijn bloed bedroeg 110 ng/ml (Terwijl het therapeutische gehalte, voor verwijding van de luchtwegen 20-80 ng/ml bedraagt). Men schrijft het fatale beloop toe aan de invloed van een hoog ephedrinegehalte op de zieke hartspier. Vermoedelijk had de coffeïne hierop een additief effect. De schrijvers menen dat er wellicht gesproken kan worden van onderrapportage en dat derhalve het aantal ernstige bijwerkingen groter is dan dat wat bekend is bij de FDA. Zij beschouwen de betreffende preparaten gezien ook het omvangrijke gebruik (in 1999 werden 3 miljard eenheden verkocht) als een ernstig gezondheidsrisico. ●

J. Geerling

1 Haller, CA, Benowitz NL. Adverse cardiovascular and central nervous system events associated with dietary supplements containing ephedra alkaloids. New Engl J Med 2001;343:1833-8.

INHOUD

Oproep

De toenemende externe belangstelling voor de opvattingen van onze Vereniging en de gestage toename van het ledental (thans groter dan ooit in haar 120-jarige geschiedenis) brengen voor het bestuur steeds meer werk met zich mee. Vrijwel alle bestuursleden doen dit werk met veel toewijding en enthousiasme naast hun volledige dagtaak. Veel leden steunen het doel der Vereniging volmondig zonder ooit van plan te zijn geweest zich actief in te zetten. Deze grote groep vormt de ruggengraat van de VtdK en zij is buitengewoon belangrijk voor ons voortbestaan en gezag. Toch zou uw bestuur gaarne in contact komen met leden die zich beschikbaar willen/kunnen stellen om voorkomende werkzaamheden te verrichten. Bij een deel van dit werk is affiniteit met het Internet een groot voordeel, terwijl een brede medische ervaring, gecombineerd met een gezonde afkeer van alternatieve geneeswijzen noodzakelijk is voor weer andere taken. Redactionele ervaring en/of schrijftalent zou van pas komen bij het gereed maken van stukken voor de VtdK-website. Ook eenvoudige administratieve werkzaamheden vragen om hulp. Het adres van de secretaris en het e-mail adres van de Vereniging vindt u elders in dit blad in het colofon: wie voelt zich geroepen?

Wordt de VtdK door gevaarlijke gekken omringd?

Van de schrijver WF Hermans is bekend dat hij zich 'door gevaarlijke gekken' omringd achtte. Hij kon daarover op overtuigende wijze schrijven en hij had bijna altijd gelijk. Hij ging daar erg prat op en dat was goed beschouwd niet erg bescheiden van hem. Bescheidenheid is ook nooit kenmerk van onze Vereniging geweest en soms bekruipt ons het gevoel dat talrijke algemeen geachte en normale 'mainstream' instellingen, personen en instituties de laatste tijd gek zijn geworden. Wij lijken soms wel op een steeds kleiner wordend eiland te staan omringd door wassend water. Kijkt u mee.

■ Royalty ■

Dat de Britse kroonprins Charles liefhebber van het alternatieve gedachtengoed is, dat was al enige tijd bekend, maar dat het zelfs *British Medical Journal* (*BMJ*) diens wartaal zou publiceren, dat kwam toch nog als verrassing. Charles is oprichter van de Foundation for integrated Medicine en is van mening dat 'the best of orthodox and complementary care should be brought together' (*BMJ*, 20 januari 2001, p. 181). Dat is natuurlijk al vrij gruwelijk, maar de Britse prins valt in het niet bij de inmiddels buiten de Koninklijke familie opererende Irene van Lippe Biesterfeld.

Tot haar verontschuldiging moet gezegd worden, dat zij een aanzienlijke erfelijke belasting met zich meetorst, maar een intelligent mens moet zich toch boven zijn milieu kunnen verheffen. Een kort overzicht van koninklijk occultisme in onze Oranje-familie.

De Est **Felix Kersten** (1898-1960) praktiseerde Chinese massage en zenuwmassage. Later ontwikkelde hij zijn eigen 'Manuelle Therapie'. In 1928 kwam hij op uitnodiging van Wilhelmina naar het hof om Hendrik te behandelen, deze had hartklachten en leed aan een geslachtsziekte. Kersten, die ook de Nazi Himmler tot zijn klanten mocht rekenen, werd in 1950 benoemd tot Grootofficier in de Orde van Oranje-Nassau.

In 1937 werd mevrouw **Nanny Klein Sprokkelhorst-Mooiweer**, wichelroedeloopster, ontboden naar paleis Soestdijk. Zij adviseerde Juliana voor de somma van fl. 155,- over de meest gunstige plaats van de wieg in de koninklijke slaapkamer.

In de jaren vijftig plaatste de beruchte wichelroedeloper **Mieremet** aardstralenkastjes in slaapkamers en stallen ten paleize.

In 1987, lang na het verschijnen van het KNAW-rapport over het aardstralenprobleem, deed wichelroedeloper **Bote Mikkers** op verzoek van Bernhard onderzoek in Soestdijk.

In 1948 haalde Bernhard **Greet Hofmans**, gebedsgenezeres en mystica, naar het hof om de oogkwaal van Marijke(1947) te behandelen. Dat laatste haalde niets uit, maar het contact luidde een jarenlange periode in van grote affiniteit tussen Juliana, Wilhelmina en de genezeres. Slechts krachtige politieke bemoeienis maakte hieraan aan einde.

Ook de magnetiseur **Gerard Croiset** werd door Bernhard ontboden: hij testte in het geheim, aan de hand van voorwerpen, de betrouwbaarheid van het personeel.

In de jaren zeventig liet Bernhard zich regelmatig behandelen door Chinese acupuncturisten en door chiropractors.

Dat Irene dus een voorliefde voor New Age en alternatieve geneeswijzen aan de dag legt: wie zou zich erover verbazen? Of haar activiteiten de toets der strenge kritiek van haar geestverwanten kunnen doorstaan, dat valt echter te bezien. Het cursusaanbod van haar recent opgerichte Natuurcollege omvat naast Engelstalige en Nederlandstalige cursussen Omgaan met de natuur (in Nederland, Engeland en/of Zuid Afrika) ook enkele cursussen Dialoog en Klassieke Homeopathie! Deze laatste worden gegeven samen met Annelies Hupkes. Ze nemen een weekend in beslag en het cursusgeld bedraagt slechts fl. 500,- (excl. overnachtingen, diners en reiskosten). Te storten op haar rekening bij de Triodosbank, dat begrijpt u.

Benieuwd naar het oordeel van haar vakgenoten informeerden wij bij de Nederlandse Vereniging voor Klassieke Homeopathie (NVKH) en de Vereniging van Homeopathisch Artsen Nederland (VHAN). Het oordeel van deze gremia bleek vernietigend! Astrid Klein, secretaris van de NVKH liet ons weten dat 'de dames Biersterveld en Hupkes' op geen enkele wijze bij de NVKH bekend zijn en dat de klassiek homeopaten die zich bij de NVKH willen doen registreren de 5-6 jarige HBO opleiding aan één van de geaccrediteerde instituten moet hebben gevolgd (Amersfoort, Hilversum, Bloemendaal, Eindhoven, Meppel of Arnhem). De VHAN was nog korter in zij commentaar: 'De cursus van Irene van Lippe is niet door de VHAN geaccrediteerd' en: 'Over de kwaliteit van cursussen die door anderen worden verzorgd kunnen wij geen uitspraak doen'.

De conclusie over Irene's homeopathische demarches is dus onontkoombaar: kwakzalverij in het kwadraat! ●

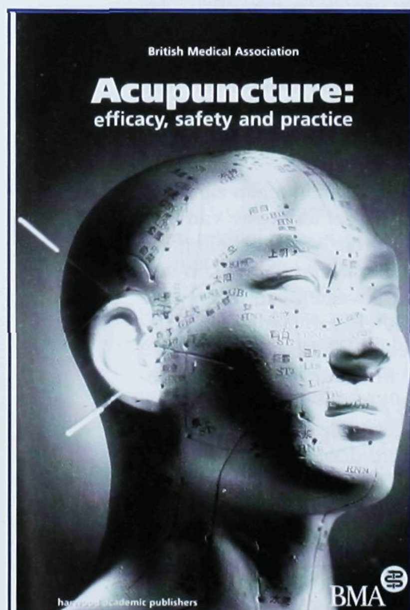
■ Numico ■

'Moral man: Hasn't sold any arms, drugs or health food'
A Contrarian's dictionary Strikes Again.

In zijn essay Meesters van de halve waarheid, opgenomen in de bundel Van binnen moet je wezen (Arbeiderspers, 1998) verhaalt dichter/ schrijver en publicist Arie van den Berg van een aantal kwakzalvers actief tussen 1760 en 1900. Hij betoogt dat de retoriek van de kwakzalvers en oplichters toen en nu vaak berust op halve waarheden. Ook gaf hij een goed voorbeeld van de tactiek van een kwakzalver, die speculeert op angst en schuldgevoelens van (nog) gezonde mensen, wie hij zijn middelen tracht te slijten. Het betreft de rond 1798 aan de Amsterdamse Antoniesbreestraat praktiserende

'zeer behendige en teffens zeer voorzigtige Kies- en Tand-Meester' Samuels Lehmans. In een door hem verspreid reclamebiljet geeft hij niet slechts hoog op van zijn tandheelkundige kunsten, maar onthult ook geslachtziekten te kunnen genezen: *'Of men die door Onreine Bijslaap, Forceering, Geyle Droomen, zelfs besmetting, of door enige andere Oorzaken' heeft opgelopen, dat maakt niets uit.* Op de achterzijde van het biljet slaat hij een vertrouwelijke toon aan. 'N.B. *De Mensch is niet altyd Meester over zyn Driften, men heeft zomwijlen een N...partijtje waargenomen, men twijffeld of men besmet is geraakt dan niet, uiterlyk ziet men zomtyds geen Accidenten, men kan evenwel besmet zyn: door dien 't Veneriesch Fenyn zeer doordringend is, in de klynste holtens verborgen blyft zitten smeulen, em naderhand in volle Vlam uitbarst, men is zomtyds getrouwd, men denkt te Trouwen, of moet ver over Zee of Land Reyssen, men is ongerust, men wil zig zelve of een Huishouding niet Ongelukkig maaken. Diergelyke Perzonen komen met 't onvervalste Morgen Water bij SAMUEL LEHMANS, dan zal hy zeggen of men besmet is of niet, of men 't kort of reeds lang onder de leden gehad heeft, en voor onnodige Onkosten altyd waarschuwen. Men kan ten allen tyden geholpen worden.'*

Van den Berg ziet hierin 'halve wetenschap en hele leugens'. Deze tactiek – gezonde mensen bang maken en hen aan de pillen krijgen – doet ons onwillekeurig denken aan de firma Numico, die zich geheel richt op de verkoop van internationale voedingssupplementen. Elders in dit blad vindt u een verslag over de kritische aandacht die de Numico-plannen van de VtdK ontvingen. ●

De consumentenbond

Een van onze natuurlijke medestanders zou moeten zijn de Consumentenbond, een instelling die niet aarzelt hard en luidruchtig op te treden tegen aanbieders van ondeugdelijke waar. Als wij de aanschaf van computer, stofzuiger, fotocamera en wie weet later ooit een rollator zouden overwegen, dan is een blik op een van de gezaghebbende artikelen erover in de Consumentengids goed bestede tijd. Hoofdredacteur "Gezondheidsnieuws" Huis in 't Veld, die tijdens het symposium Esculaap in Cyberspace van oktober jl. sprak, wekte zeker de indruk het hart op de goede plaats te hebben en sprak prettig laatdunkend en scherp over de kwakzalver/oplichters op het Net. In de erop volgende discussie werd hij door de leden hard aangevallen over het beleid van zijn organisatie t.o.v. georganiseerde alternatieve genezers. De Consumentenbond, die daarvoor zelfs subsidie ontvangt van het ministerie, houdt zich bezig met het kwaliteitsbeleid van alternatief-geneeskundige beroepsorganisaties en publiceert daarover regelmatig. Bij die toetsing, wij schreven er eerder over, gaat men volledig voorbij aan het feit dat de betreffende geneeswijze zijn waarde nimmer heeft kunnen bewijzen en men beperkt zich tot de toetsing en beoordeling van procesmatige aspecten van de kwaliteit: klachtenregeling, hygiëne in de praktijk, voorlichting over de therapie, tarieven, opleidingen etc. Als het inbrekersgilde zo zou worden beoordeeld, dan zou de dief die alleen maar juwelen meenam zonder veel ruiten te breken en zonder in de slaapkamer op het tapijt te kakken, een ruime voldoende scoren.

De recentste publikatie over alternatieve genezers viel te lezen in de Consumentengids van december 2000. Ondertitel: Hoe vind je een betrouwbare alternatieve behandelaar die zijn patiënten en zijn vak serieus neemt? Opnieuw zijn er de bekende rapportcijfers van de diverse organisaties, eerst gebaseerd op de enquête en later deels geverifieerd door middel van steekproeven. Die aanpak verdient waardering en leidde er in alle onderzochte gevallen toe dat soms hoge cijfers in onvoldoendes werden omgezet. In 'window-dressing' zijn de kwakzalversclubs duidelijk beter dan in genezen, want de NVKH (klassiek homeopaten), die eerst een 8,8 scoorde, bleek in de praktijk onvoldoende! Het zelfde gold voor de ANTTT (niet-toxische tumortherapeuten, 4,9), de NAGO (gediplomeerde osteopaten, 4), de NCA (Ned. Chiropratoren Ass., 5,8) en de NVBT (Ned. Ver. Biolog. Tandheelkunde, 2,7). Enzovoorts.

Tot zover natuurlijk 'nil novum sub sole', maar wat lezen wij verder? 'Twaalf grote en kleine ziektekostenverzekeraars, samen goed voor bijna 50% van alle verzekerden, willen onze rapportcijfers gaan gebruiken om uit te maken welke alternatieve behandeling ze vergoeden en welke niet. De beroepsorganisaties zullen hierdoor aangespoord worden tot verbeteringen'. Het staat er echt en de Consumentenbond lijkt er nog trots op ook. Of een medicijn helpt, dat dondert niet als hij maar verpakt is in een fraaie capsule! Wie heeft er een medicijn voor de Consumentenbond? Hij hoeft er niet mooi uit zien als hij maar werkt.●

Nieuws van het perfide Albion: BMA geflipt

Tijdens de VtdK-jaarvergadering van 8 oktober 1995 debatteerde bestuurslid Van der Smagt met Joost Visser, psycholoog en destijds medewerker van het NIVEL, over de vraag of samenwerking met alternatieve genezers goed of slecht was. Visser, die het inmiddels gebracht heeft tot adjunct-hoofdredacteur van *Medisch Contact* (MC), was voorstander van samenwerking, Van der Smagt niet. De laatste noemde bezwaren van medische, morele en juridische aard. De denkwereld der alterneuten wordt door een onoverbrugbare kloof gescheiden van die der reguliere geneeskunde, zij bevordert medicalisering van niet-medische problemen, bevordert de afhankelijkheid van de patiënt en er bestaat te veel onduidelijkheid en twijfel over des alterneuts bekwaamheid en bonafiditeit, aldus destijd Van der Smagt. Visser wees op NIVEL-onderzoek waaruit zou blijken dat 60% der huisartsen positief stond t.o.v. homeopathie en acupunctuur en meende dat de patiënten toch wel gingen ook als dokters er tegen waren.

Het zal menigeen wellicht verbazen dat je lid kan worden van de redactie van MC als je die toestand accepteert, maar in Engeland is de situatie geen spat beter. Verscheen in 1986 nog een kritische en zakelijke BMA-publikatie over *Alternative Therapy*, met de komst van de BMA-uitgave *Complementary medicine: new approaches to good practice* uit 1993 (besproken in *Actieblad* april 1994) leek het Albion al te wankelen en gelijk Chamberlain in de oorlog een vredespact met de oprukkende

vervolg op pagina 4

kwakzalverij te preferen boven een principiële stellingname. Recent is het allemaal nog veel erger geworden, want de Board of Science and Education of the British Medical Association (BMA) publiceerde in 2000 het rapport *Acupuncture: efficacy, safety and practice* (zie figuur p. 3) Tot grote vreugde van de Britse Acupunctuur Society is het rapport behoorlijk positief over deze in Engeland meest populaire alternatieve geneeswijze, want men acht acupunctuur bewezen effectief bij misselijkheid en braken, bij kies- en rugpijn alsmede bij migraine. Het rapport pleit wel voor meer 'high quality research', maar denkt dat opname van acupunctuur in de NHS miljoenen kan besparen. De heer Edzard Ernst van de afd. Complementaire geneeskunde van de universiteit van Exeter had een grote inbreng bij de totstandkoming van het rapport en deze Ernst is niet alleen redacteur van het *Br. Homeop. Journal*, maar heeft al vaker laten zien, dat hij op buitengewoon handige wijze alternatieve geneeswijzen kan aanprijzen zonder zijn geloofwaardigheid te verliezen ('Hard evidence is scarce, but...'). Al snel verscheen er scherpe en gezaghebbende kritiek op het rapport in de brievenrubriek van het *BMJ* (11 nov. 2000). Pijn-experts van de universiteit van Oxford constateerden dat de studies die tot de positieve conclusies hadden geleid 'major flaws' vertoonden, terwijl daar waar het rapport research-gegevens 'inconclusive' noemde er sprake was van 'weasel words': het ware beter te spreken van het ontbreken van bewijs of het aangetoond zijn van onwerkzaamheid. Ook een Spaanse groep, actief binnen het EU-project COST B4 ('unconventional medicine') had heftige kritiek: men achtte hier sprake van buigen voor de publieke opinie en herinnerde aan de tijden dat bloedzuigers het summum van geneeskundige effectiviteit leken. Op 6 januari 2001 zwakt de BMA als reactie op de kritiek het rapport wat af: het was slechts bedoeld om te komen tot aanbevelingen of acupunctuur al of niet in de NHS geïncludeerd zou moeten worden.

Ook een Spaanse groep, actief binnen het EU-project COST B4 ('unconventional medicine') had heftige kritiek

Met deze voorlopige knock out van het BMA acupunctuurrapport was de Britse deconfiture nog niet afgelopen, want zowel Lancet (16 dec. 2000) als *BMJ* (20 januari 2001) kwamen met droevige verhalen vol wil tot samenwerking tussen regulier en 'complementair' en respect voor de manieren van de alternatieve artsen. In de Lancet-editorial Complementary medicine: time for critical engagement wordt het UK House of Lords Report on complementary and alternative medicine besproken. Het rapport stond volgens de editor bol van de opinies, vaak in twee richtingen uitlegbaar, en was arm aan feitenmateriaal. De Lords constateren een tekort aan research-ervaring bij de alternatieven en bepleiten – met prins Charles – en research-budget van 10 miljoen Pond Sterling. Het *BMJ* van 20 januari 2001 is erger: op de voorpagina twee flamingo's innig omstrengeld als symbool voor de nu gepropageerde Integrated medicine. In China is de geneeskunde al veel beter geïntegreerd dan in het westen, aldus het *BMJ*. Onder het motto 'orthodox meets alternative' worden de zwakke plekken van de reguliere geneeskunde bezongen en krijgen o.a de Schotse homeopaat/internist Reilly en prins Charles alle ruimte voor hun boterzachte opinies. De editor heeft het over 'restoring the soul of medicine', Reilly heeft het over 'Enhancing human healing', terwijl Charles het beste van twee werelden wil verenigen en het tragisch zou vinden als de reguliere geneeskunde tot een kil technologisch systeem zou verworden en wij voor de traditionele holistische zorg alleen nog bij de alternatieven terecht zouden kunnen. Clichés, die mijn buurvrouw ook met enige regelmaat opdreunt: koffietijdgeleuter, nee: erger. Het *BMJ* plaatst al die onzin en op deze momenten prijs ik mij gelukkig met ons *NTvG*, dat Irene van Lippe toch niet snel zou balloteren voor een diepgevoeld stuk over haar dialoog met de natuur, ook als deze in sub-Avogadro-verdunning fysiek niet meer aantoonbaar is. Engeland echter, zo lijkt het, verkeert in de gevarenzone en het *BMJ* is geflipt: wie kunnen wij nog vertrouwen? Ach, leefde Skrabanek nog maar.... ●

■ KWF ■

In het boekje *De balans van een halve eeuw kankerbestrijding*, uitgegeven ter gelegenheid van het 50-jarig bestaan van het KWF/NKB, schreef haar directeur dr. K.W. van de Poll op pagina 111 dat de terugtredende overheid in de afgelopen twintig jaar meer en meer had overgelaten aan het KWF: voorlichting aan publiek en patiënt, financiering van patiëntenverenigingen en financier van kankeronderzoek (dat inmiddels in ons land voor 50% wordt betaald door het KWF). Van de Poll vroeg zich af of deze ontwikkeling niet te ver is doorgeschoten, maar meende dat hij niet ten koste van de kwaliteit is gegaan. Of dat laatste ook geldt voor de publieksvoorlichting inzake de gevaren van alternatieve kankertherapieën, dat valt nog te bezien. Een korte bloemlezing van recente uitspraken van KWF-functionarissen kan daarbij behulpzaam zijn.

Mevrouw Cora Honig, hoofd voorlichting van het *KWF* in *Medisch Vandaag* (maart 2000): 'Er zijn veel goed georganiseerde alternatieve genezers die zorgvuldig met de patiënt omspringen. Vooral de solisten richten de schade aan.'

Woordvoerder Karel van Koppen in het *NHD* van 17 oktober over Moermans uitverkiezing tot Kwakzalver van de Eeuw: 'Je loopt daarmee het risico dat een patiënt niet tegen zijn arts durft te zeggen, dat hij ook zijn heil zoekt bij een alternatieve behandelaar.(...) Net als Moerman brengen wij ook het belang van goede voeding onder de aandacht.'

In de KWF-wachtkameruitgave Overleven van zomer 2000 werd een vrouw lijdende aan eierstokkanker geïnterviewd die de zegeningen van maar liefst vier soorten alternatieve geneeskunde bij kanker toejuichte. In de reguliere geneeskunde was zij herhaaldelijk teleurgesteld geraakt.

In het *AD* van 10 november 2000 verscheen een dubbel-interview van Arno Gelder met Van de Poll en Renckens. De eerste deed opnieuw een poging om een onderscheid te maken tussen kwakzalverij en aanvullende therapie bij kanker. Vol trots meldde hij dat Houtsmuller zou toegeven dat wetenschappelijk gezien van zijn therapie niet is aangetoond dat de kans op genezing erdoor wordt vergroot. Hij noemt ondergetekende 'een fundamentalist, die extreme consequenties trekt uit het gelijk van de wetenschap'. Hij toonde zich ingenomen met de uitspraak van het hof dat zijn protegé Houtsmuller geen kwakzalver mag heten en meent dat kwakzalverijbestrijders hun patiënten in de kou laten staan. De patiënt wil, volgens Van de Poll, vechten tegen zijn ziekte en ook als dat ten koste van veel geld, een grote ontgoocheling als blijkt dat alles voor niks was en verlies van de kwaliteit van leven gaat: van het KWF zal geen waarschuwende geluid klinken.

Ook de troef van het KWF als bevordering van kankerpreventie ('Bordje gezond', ook ad *nauseam* geannexeerd door Houtsmuller) met zijn nadruk op groente en fruit, zou binnenkort wel eens van zijn voetstuk kunnen vallen. Twee grote prospectieve kwalitatief zeer goede studies over het verband tussen voedselinname en kankerrisisico in de VS

lieten geen enkel verband zien tussen het steeds veronderstelde beschermend effect van voedsel rijk aan vezels (groente en fruit) en darm- resp. longkanker. De editorial van het *Journal of the National Cancer Institute* van 15 november 2000, waarin de studies werden gepubliceerd, kopte: 'Recent studies cloud link between diet and cancer'. Nu ook deze troefkaart wegvalt en kankerpreventie verder weg lijkt dan ooit (niet roken, natuurlijk), nu lijkt de weg vrij voor afschaffing van de geldverslindende afdeling voorlichting van het KWF. Er komt dan jaarlijks zo'n 20 miljoen gulden extra vrij voor wetenschappelijk onderzoek en daar heeft de patiënt op den duur aanzienlijk meer van te verwachten dan van de krachteloze en – zeker inzake kwakzalverij bij kanker – overgenuanceerde voorlichting van een organisatie die eigenlijk ons aller steun zou moeten kunnen hebben. ●

Epiloog

In Hans van Straten's WF Hermans-biografie (Uitg Aspekt, 1999) vermeldt hij ergens dat mevrouw Hermans tijdens menig boekenbal in grote onzekerheid verkeerde over de vraag met zij nog wel en met wie zij niet meer mocht spreken: zo snel wisselden en talrijk waren de *brouilles* van haar echtgenoot met zijn medeliteratoren. Zo ernstig is het met de VtdK gelukkig niet gesteld – wij zijn niet kwaad, maar bedroefd nietwaar – maar het zou toch wel prettig zijn als er eens één van de hierboven beschreven instellingen een voorbeeld zou nemen aan de door Hermans afgekraakte dichter Bert Voeten. Deze stelde in 1971 in een interview met de *HP*: 'Mijn oorlogsdagboek heeft Hermans zeer terecht neergesabeld.(...) Wel even een klap op je hoofd, maar ik heb het altijd volkomen juist gevonden. Een criticus, die je je feilen laat zien. Dat is het vervelende, de man had altijd gelijk.'

Iets minder nederig, dat mag ook nog wel.... ●

C.N.M.Renckens

Zalk de nieuwe voedingssupplementenlijn van Numico

De Vereniging tegen de Kwakzalverij voert al enige tijd een, wat wel genoemd mag worden, taai gevecht met Numico over een nieuwe serie producten die zij onder de noemer: "conditie-specifieke voedingssupplementen met meervoudige aanpak", op de markt brengt. Dit soort preparaten werd tot nu toe uitsluitend door kruidenvrouwtjes als Klazien uit Zalk uitgevent. Ook de bewijsvoering voor de deze preparaten doet sterk aan haar denken: 'geloof mij nu maar het werk echt en schaden doet het niet'. De aangekondigde Nutricia supplementen dienen ter ondersteuning van o.a. botten, hart, ogen, prostaat, geheugen en darmwerking. Onderzoek waarbij het effect van een voedingssupplement getest wordt tegen een niet-werkzaam middel (placebo), vindt Numico niet nodig. Of het middel echt werkzaam is en voor wie, en of er bijwerkingen en gezondheidsrisico's zijn is dus niet onderzocht!

De Vereniging tegen de Kwakzalverij vroeg het oordeel van een aantal wetenschappelijke verenigingen en de Reclame Code Commissie. Het Nederlands Huisartsen Genootschap van mening dat voor zover zij nu kon beoordelen de gezondheidclaims onvoldoende wetenschappelijk onderbouwd zijn. De Nederlandsche Internisten Vereniging deelt de zorg en ergernis van de Vereniging tegen de Kwakzalverij, maar vindt dat de democratische vrijheid tot zelfbedrog immer gerespecteerd moet worden! De Nederlandse Vereniging Voor Cardiologie, stelde over het product 'Cardio Formule': dat geen van de ingrediënten heeft bewezen enige werking te hebben bij hart- en vaatpatiënten noch bij gezonde individuen. De naamgeving van het product 'Cardio Formule' is naar de mening van de Nederlandse Vereniging voor Cardiologie misleidend. Andere wetenschappelijke verenigingen hebben in de oproep van de Vereniging tegen de Kwakzalverij aanleiding gezien om zelf de claims van Numico te onderzoeken.

Mede naar aanleiding van kritische artikelen in o.a. *de Volkskrant* en het *AD* nodigde het *VARA* TV-programma Barend & Witteman, de VtdK en Numico om in haar programma te komen debatteren over de waarde van voedingssupplementen. De VtdK vond dit een uitgelezen kans om de publieke discussie voort te zetten. Zo niet Numico. Zij hadden grote aarzelingen maar na veel soebatten wilden zij uiteindelijk wel als het bestuur van de VtdK eerst haar research laboratorium in Wageningen bezocht, zodat uit de eerste hand vernomen kon worden dat Numico haar claims wel degelijk had onderbouwd met goed onderzoek.

Op 1 februari toog derhalve een vier man sterke bestuursdelegatie naar Numico (C. Renckens, H. Timmerman, H. de Vries en F. van Dam) waar zij door de top van het bedrijf ontvangen werden. De bijeenkomst werd, zoals te verwachten was, begonnen met enig niet ter zake doende gesteggel. Had de VtdK niet eerst naar Numico moeten gaan alvorens met publicaties te komen. Waarom stuurde de VtdK al die onaardige brieven over zo'n mooi bedrijf als Numico naar de beroepsverenigingen. Maar wat Numico vooral hoog zat, was waarom de VtdK de Reclame Code Commissie ingeschakeld had. Eigenlijk wilde Numico zolang de zaak bij de Reclame Code Commissie lag, helemaal niets meer zeggen over haar producten. Gelukkig kwam men daar van terug, want anders was het uitstapje naar Wageningen voor uw bestuursdelegatie helemaal voor niks geweest.

Toen de rookgordijnen enigszins opgetrokken waren kon de eigenlijke discussie beginnen. Numico is van mening dat de producten die zij op de markt brengt geen geneesmiddelen zijn en derhalve niet aan dezelfde toetsingseisen hoeven te voldoen. De voedingssupplementen

vervolg op pagina 6

vallen onder de warenwet en zolang er maar niet opgezet wordt dat ze ziekten genezen of voorkomen is er niets aan de hand en blijft Numico binnen wettelijke kaders. De VtdK positie sluit meer aan bij hetgeen prof. dr. M.B. Katan in een interview in het *AD* als volgt formuleerde: waar de grens ligt tussen een *gezondheidsclaim en een medische claim* is juridische haarkloverij. "De consument kan er in Nederland niet op vertrouwen dat wat de verpakking suggereert, waar is. Hij kan er wel op vertrouwen dat er ergens een advocaat zit die er voor zorgt dat er geen speld tussen te krijgen is" aldus Katan. De VtdK bracht naar voren dat zij het vooral kwalijk vond dat Numico van geen enkel voedingssupplement een klinisch vergelijkend onderzoek kon presenteren. Dat van sommige ingrediënten zoals calcium bij bepaalde groepen wel effect is aangetoond hoeft nog niet te betekenen dat nu de hele bevolking maar aan de Nutricia Bot Formule moet. Ja maar, stelt Numico, de Voedingsraad heeft bepaald dat voor een evenwichtige voeding bepaalde hoeveelheden zink, vitamines e.d. nodig zijn. Uit een analyse van het voedingspatroon blijkt dat de gemiddelde Nederlander daar te weinig van binnen krijgt dus wij bieden ze de mogelijkheid om deze te korten aan te vullen, wat kan daar nu op tegen zijn. Het probleem is dat natuurlijk overeind blijft staan dat de gemiddelde Nederlander niet kan weten om welke tekorten het gaat en als hij dan besluit om in godsnaam maar wat te slikken, want je weet maar nooit, heeft hij nog niet de garantie dat het product dat hij kiest effectief is en veilig. Moet hij nu de Nutricia Multiman Formule slikken of de Memo Formule of de Menopauze Formule. Een klein gedachten-experimentje kan de absurditeit van de redenering van Numico zo nodig nog wat duidelijker maken. Aangenomen wordt dat een gemiddelde bloeddruk van 140/90 mm Hg een normale bloeddruk is. Stel dat uit onderzoek blijkt dat de gemiddelde bloeddruk in Nederland 150/95 mm Hg is. Als we Numico volgen moet dan zonder dat de bloeddruk gemeten wordt, de gemiddelde Nederlander maar aan de antihypertensiva. Mooie boel.

Uiteraard was de bestuursdelegatie van de VtdK, ondanks de gemoedelijke sfeer waarin de discussies uiteindelijk plaats vonden, na de mooie presentaties en de rondleiding door het laboratorium nog niet overtuigd. Maar zij wil Numico nog een kans geven – Nutricia was vroeger per slot een gerenommeerd bedrijf – en er is een nieuwe afspraak gemaakt. Voor die tweede ontmoeting is iedereen welkom, ook journalisten die er in eerste instantie nog niet bij mochten zijn. In afwachting van het onderzoek dat de KNMP, de Menopauze werkgroep ervan de Vereniging van Gynaecologen en de Vereniging voor Neurologie gaan doen naar de waarde van de voedingssupplementen van Numico heeft de VtdK haar klacht bij de Reclame Code Commissie voorlopig opgeschort. Wij zijn benieuwd of de uitzending bij B&W nog doorgang vindt. Wij schatten de kans niet hoog in. Als U dit nummer van het *actieblad* leest weet u of de uitzending bij B&W is doorgegaan.

'Zalk' lijkt ons wel een mooie naam voor de nieuwe voedingssupplementenlijn van Numico. ●

Frits van Dam en Cees Renckens

Uren met Houtsmuller (IX)

'Het is mij duidelijk geworden dat slechts 50% van de mannen met prostaatkanker bij haaienkraakbeen baat vindt. Hoe dat komt weet ik nog niet.'

Houtsmuller in een KWF-wachtkamer-tijdschrift (1997/1998)

Met de recente uitspraak van een Amsterdams gerechtshof dreigt er een eind te komen aan de toelaatbaarheid van de term kwakzalver in het publieke debat over alternatieve behandelmethoden. De vraag kan zelfs rijzen of onze ruim 120 jaar oude Vereniging haar naam moet wijzigen of zich zelfs maar niet beter kan opheffen nu kwakzalvers juridisch door dit hof vrijwel zijn 'weggedefinieerd'.

Bij de verschillende overwegingen van het hof kunnen talrijke vraagtekens worden geplaatst. Dit geschiedde reeds in het vorige *Actieblad*, waarnaar allereerst zij verwezen. Cruciaal blijft het feit, dat Houtsmuller twee boeken het licht heeft doen zien waarvan door het voorwoord en de kafttekst de suggestie uitgaat dat met de Houtsmullertherapie kanker te genezen is. Dit wordt in het voorwoord van prof. Kromhout bij 'Niet-toxische tumortherapie' wel enigszins gerelativeerd, maar dit voorwoord ontbreekt in het meer populaire boekje 'Het Dr Houtsmuller-dieet' dat speciaal voor kankerpatiënten is bedoeld. Dat iemand claimt slechts een bijdrage aan de genezing te kunnen leveren betekent overigens ook nog niet dat er niets bewezen hoeft te worden. Ook van aanvullende therapieën dient de waarde te worden aangetoond voordat men ze gaat propageren. Het hof is aan dat door de VtdK steeds benadrukte feit volledig voorbijgegaan. Hoe dit ook zij, in 1999 werd door ons bestuurslid Van Dam in een onderzoek in het Antoni van Leeuwenhoekhuis aangetoond dat 24% van de gebruikers van alternatieve kankerdiëten wel degelijk denkt dat het genezend is[1]. Kennelijk waren nogal wat patiënten afgegaan op de mededeling van Houtsmuller dat hij zichzelf met zijn dieet had genezen! Dat het publiek de suggestieve mededelingen op de kaft van het boek zou kunnen relativeren - zoals het hof veronderstelde - lijkt daarmee ook weerlegd.

Toch blijft het ook na deze en eerdere overwegingen onbegrijpelijk hoe het hof, zich baserend op dezelfde feiten als vastgesteld door president Orobio de Castro, tot een diametraal andere conclusie kon komen als deze laatste. De verklaring daarvan moet o.i. mede worden gezocht in het feit dat het hof een staaltje taalkundige vernieuwing heeft willen introduceren, want de verschillen lijken bijkans volledig te herleiden tot argumenten van semantische aard. Op grond van de door Orobio de Castro gehanteerde definitie, '*In de wandeling wordt in de medische wereld een behandeling waarvan in geen enkel opzicht is bewezen dat zij de beweerde werking heeft betiteld als kwakzalverij*', kwam deze tot de conclusie dat Houtsmuller terecht voor kwakzalver kon worden uitgemaakt. Het Hof bleek van mening dat de VtdK deze term 'te lichtvaardig' en

ook 'te ongenuanceerd' had gehanteerd, dit ondanks het feit dat de VtdK aantoonde dat Houtsmuller moeiteloos voldeed aan alle kenmerken van kwakzalverij waarvan de belangrijkste waren: actieve verspreiding van een behandeling onder het publiek, zonder toetsing op effectiviteit en veiligheid door het medisch forum. Het hof erkende wel dat de werking van de Houtsmullertherapie niet bewezen was, maar was van mening dat de term 'kwakzalver' bij het publiek een veel negatievere lading en mede een vorm van oplichting en opzettelijke misleiding zou inhouden en duiden op iemand die onbevoegd de geneeskunst uitoefent. Het hof baseerde zich hierbij op de hierboven reeds geciteerde omschrijving die in de Dikke van Dale is te vinden. Waar de president van de rechtbank zich bij de definitie van het begrip 'kwakzalver' baseerde op wat in de medische wereld gebruikelijk is, ging het hof uit van een woordenboek-definitie. Het hof veronderstelt daarbij dat het grote publiek het begrip 'kwakzalver' opvat zoals het in de Dikke van Dale omschreven is. Het gaat voorbij aan het feit dat omschrijvingen in woordenboeken, ook *die in de Dikke van Dale, niet tot* stand komen na onderzoek onder het publiek en vaak nogal willekeurig[2] of al verouderd zijn. Zo is met de invoering van de wet BIG het begrip 'onbevoegd' uit de wetgeving verdwenen, terwijl de editie 1999 van de Van Dale dat begrip nog opneemt in de definitie van kwakzalverij!

De VdtK beoogt sinds jaar en dag in al haar publicaties en ook in het geval-Houtsmuller met de term kwakzalver slechts iemand die niet-werkzame middelen propageert. Dit maakt het hof haar nu zeer moeilijk. Hoe actueel de discussie werkelijk is, blijkt uit het volgende. Op 15 november j.l., dus ruim na de uitspraak in hoger beroep, viel in een ingezonden brief van Houtsmuller in het *Algemeen Dagblad* het volgende te lezen: 'In dit boek (Houtsmuller doelt hier op *Nutritional Oncology*[3]) wordt de voedingstherapie zoals ik die bepleit volledig onderschreven en de *noodzaak daarvan naast de klassieke* oncologie, onderstreept. Ook wordt in dit boek onomwonden gesteld dat de meeste oncologen zeer weinig van voeding en kanker afweten en dat het noodzakelijk is dat zij gaan samenwerken met voedingsspecialisten. In het belang van de kankerpatiënt hoop ik dat de weg daarvoor nu vrij is'. Maar in tegenstelling tot wat Houtsmuller beweert, is in het desbetreffende boek geen woord te lezen over het Houtsmullerdieet noch *over enige andere dieetbehandeling*, zoals het in de VS populaire dieet volgens Gerson! In het boek worden weliswaar allerlei stofjes besproken die *in vitro* effect op celdeling e.d. hebben, maar dat zegt natuurlijk niets over de waarde van de Houtsmullertherapie als geheel.

Het besluit

Controversen over de waarde van bepaalde therapieën worden idealiter uitgevochten in het forum van de wetenschappelijke gemeenschap van vakgenoten. Artsen die zich van de grondregel dat zij eerst vakgenoten moeten overtuigen niets aantrekken en zich rechtstreeks tot het publiek wenden, behoren ook in het publieke domein gekritiseerd te worden. Dat levert niet altijd een verheffend schouwspel op, want al van oudsher worden deze artsen, en voor apothekers geldt hetzelfde, door vakgenoten en intelligentsia niet zelden als kwakzalvers betiteld. Multatuli drong er in 1880 in een brief aan een van de oprichters van de VtdK op aan ook te letten op 'zulke kwakzalvers, die gedekt worden door 'n akademisch diploom'[4]. De vooruitstrevende en maatschappelijk bewogen Amsterdamse hoogleraar gynaecologie Treub (1856-1920) viel in een *brochure over Kwakzalverij in 1906* fel uit tegen 'de geneesheer-kwakzalvers', omdat zij toch zeker beter moesten weten[5]. En anno 1999 refereerde Dunning aan de 'charlatans, met of zonder artsdiploma', die door het KWF worden uitgenodigd om over het nut van citrusvruchten, haaienkraakbeen en valse hoop te komen vertellen[6]. Met de door het hof gehanteerde Van Dale-definitie is het begrip kwakzalver nu zo ver ingeperkt, dat er in de praktijk vrijwel *niemand meer onder zal kunnen vallen.*

Daarmee is de toepasbaarheid en zelfs de toelaatbaarheid van het begrip 'kwakzalver' – een term die teruggaat tot de middeleeuwen – op losse schroeven komen te staan, terwijl hij is in onze ogen nog steeds af en toe onmisbaar is om het argeloze publiek te beschermen tegen deze alternatieve artsen. Als de VtdK dat niet doet, dan gebeurt het vaak in het geheel niet of slechts incidenteel. Veel *officiële instanties immers laten de* talrijke wanhopig naar genezing zoekende en daardoor zeer kwetsbare patiënten in de kou staan. Zo betoonde de directeur van het KWF/NKB, een organisatie toch met een speciale verantwoordelijkheid ten aanzien van de voorlichting van kankerpatiënten, zich in een *AD*-interview ingenomen met het vonnis. Elke scherpe afwijzing van alternatieve geneeswijzen wordt door het KWF/NKB vermeden, kennelijk om *de fondsenwerving maar niet in gevaar* te brengen.

Het bestuur heeft in haar vergadering van 9 januari 2001 daarom besloten zich niet bij het arrest neer te leggen. Ondanks het financiële offer dat wellicht van de leden gevraagd zal moeten worden kan en wil de VtdK zich niet neerleggen bij het vonnis van het hof, omdat dat het afbreuk dreigt te doen aan het door de VtdK te dienen algemeen belang. Dat belang behelst het beschermen van de patiënt/consument tegen lieden die

Douma (l) en Renckens(r) bij het gerechtshof aan de Prinsengracht na de zitting van 22 september 2000.

zich boven de wet stellen en het niet nodig vinden hun producten en behandelwijzen te toetsen volgens de regels der kunst, alvorens ze publiekelijk te propageren. Het gebruik van duidelijke termen is in het publiek debat hierover regelmatig beslist onmisbaar. Om deze reden heeft uw bestuur – *ook goed geluisterd hebbend* naar geluiden uit de kring onzer leden – besloten om in een bodemprocedure te trachten het vonnis te doen vernietigen. ●

C.N.M.Renckens

Literatuur

1. Van Dam FSAM. Meer gebruik van alternatieve diëten en van andere alternatieve behandelingen door kankerpatiënten: *Houtsmuller is in, Moerman is uit*. Ned Tijdschr Geneeskd 1999;143:1421-4.
2. Sterkenborg PGJ van. Vloeken. 's Gravenhage: Sdu;1997. p. 75.
3. Nutritional Oncology. Eds Heber D, Blackburn GL, Go VLW. San Diego: Academic Press, 1999.
4. Multatuli , geciteerd in Pée Julius. Brieven van Multatuli aan Mr Carel Vosmaer RJA Kallenberg van den Bosch en Dr Vitus Bruinsma, p. 145. Uitg Manteau N.V. Brussel en Nijgh en Van Ditmar Rotterdam, 1942.
5. Treub H. (1906), geciteerd door Kloosterman in: Een eeuw vrouwenarts. Red. F.J.J. van Assen e.a. Rodopi;1987. p.50.
6. *Dunning AJ. Betoverde wereld*, p.126. Uitg. Meulenhoff, 1999

Ad hominem

■ Inval ■

In alweer een Limburgs kwakzalvershol is op 18 januari 2001 een politie-inval gedaan op verdenking van overtreding van de geneesmiddelenwet en de warenwet. De succesvolle zakenman D. van Eijsselsteijn, die een fortuin verdiende met cosmetica, verstrekt sinds enige tijd voedingssupplementen aan mensen met darmproblemen (o.a. colitis ulcerosa) en beweert dat gratis te doen en veel succes te hebben. Justitie beschikt over feiten, waaruit blijkt dat de man wel degelijk geld vroeg voor zijn pillen, die bestaan uit een mengsel van hop en granen. '*Politie-inval in kwakzalvershol*': dat geeft ons een heerlijk ouderwets gevoel. Mocht best eens wat vaker gebeuren. ●

■ Vrijspraak ■

De Raad voor de Journalistiek heeft een klacht van ex-tv maker en kankerpatiënt Kees Braam tegen *Parool*-journalist Van Maanen afgewezen. Braam, frequent optredend als reclame-patiënt voor Valstar, had protest aangetekend tegen een bespreking van de RTL 4-tv documentaire Zo nodig dwars, waarin Braam de hoofdrol vervulde. Van Maanen sprak van een 'bijna schaamteloos reclamefilmpje'. Dat de documentaire ook nog was medegefinancierd door het frauduleuze kankerkwakfonds NFK (*Actieblad* mei 2000, p. 10) maakte de zaak natuurlijk nog ernstiger. De beroemde Amerikaanse wetenschapper en diplomaat Benjamin Franklin (1706-1790), die in 1784 samen met Lavoisier en Guillotin deel uitmaakte van een onderzoekscommissie naar de waarde van Mesmer's nieuwe geneeswijze van het dierlijk magnetisme zei het eens zo: '*There are no greater liars than quacks except for their patients*'. En eens te meer kunnen wij constateren dat er weinig nieuws is onder de zon. ●

■ President ■

Prof.dr. H. Timmerman, actief bestuurslid van onze Vereniging, en in het dagelijks leven farmacochemicus aan de VU, werd in september 2000 te Bologna benoemd tot President van de European Federation of Medicinal Chemistry. Hij vervulde deze functie reeds eerder in de jaren tachtig. De divisie farmacochemie van de KNCV telt 700 leden, die in Timmerman nu een sterk vertegenwoordiger hebben. ●

■ Herkenning ■

In het *NTvG* van 11 november stond een verontruste brief aan de redactie waarin werd gewezen op het feit dat patiënten zich soms kunnen herkennen in publikaties in het tijdschrift. Dat risico wordt soms versterkt als kranten uit medische tijdschriften gaan citeren en overnemen. De briefschrijvers vinden dat de beschreven patiënt meer expliciet om toestemming moet worden gevraagd. Twee weken later deed zich een vergelijkbare situatie voor, toen in *Medisch Contact* (24 nov. 2000) een tuchtrechtelijke uitspraak werd besproken, waarbij er sprake was geweest van samenwerking bij de 'behandeling' van een AIDS-lijder door een arts, die ook ozontherapie toepaste, en een 'medisch ingenieur' die een onduidelijk 'Anti-HIV-serum' had geleverd. De arts werd door het Centraal Medisch Tuchtcollege berispt, een vrij zware maatregel. De tuchtrechtspraak is tegenwoordig openbaar, maar destijds nog niet (de klacht dateerde van 1997, het hoger beroep van 2000). De regio waarin de berispte ozon-arts werkzaam is, valt af te leiden aan de behandeling in eerste aanleg en dat betrof het regionaal tuchtcollege te Den Haag. Wij moeten ons dus sterk vergissen als de gewraakte personen niet dezelfde zijn als waaraan o.a. *Vrij Nederland* in die periode veel aandacht besteedde: de Rotterdamse arts Trossèl en de enige echte medisch ingenieur van ons land Mohamed 'Aqua Tilis Therapie' Essaïdi uit Eindhoven, aan wij in dit blad (dec. 1996) al eerder aandacht werd besteed. ●

■ Ingetrokken ■

De niet onomstreden Weertse biochemicus dr. J. Kamsteeg, die eind 2000 naar buiten kwam met zijn grote ontdekking, de HPU-ziekte, laat niet met zich spotten. Toen het damesblad *Margriet* enige kritische geluiden uit de pers citeerde over de gefingeerde ziekte van Kamsteeg, toen eiste deze rectificatie en toen deze naar zijn zin niet ver genoeg ging, diende hij een klacht bij de Raad voor de Journalistiek. *Margriet* wenste niet volledig naar het pijpen van Kamsteeg te dansen en maakte zich op voor verweer. Even onverwacht als hij begonnen was trok Kamsteeg om onduidelijke redenen even later zijn klacht weer in. Zou hij tijdig tot het inzicht zijn gekomen dat zijn verhaal toch allemaal 'lulkoek' was, zoals endocrinologen tegenover *HP De Tijd* beweerden? Beter ten halve gekeerd dan ten hele gedwaald, zei mijn vader dan. ●

Drs. A.L.Ternee

Een nieuw missiegebied

Patiënten met een verstoring van de energiebalans hoeven niet meer wanhopig te zijn.

Zij kunnen voor deze ernstige kwaal tegenwoordig op veel plaatsen in de gezondheidszorg terecht. Zo is er in het Medisch Centrum Alkmaar altijd wel een verpleegkundig specialist Therapeutic Touch (TT) te vinden te vinden die met behulp van TT het verstoorde energieveld weer in balans krijgt (Ruth Abbink in Oncologica, februari 2001). Deze moderne behandeling wordt niet alleen in Alkmaar gegeven, ook in het Brandwonden Centrum in Beverwijk en het AMC en vele andere ziekenhuizen kan je je energie weer in balans laten strijken.

Het Van Praag Instituut voor Parapsychologie in Utrecht is het landelijk opleidingscentrum voor TT. Het VPI heeft de parapsychologie laten varen en zich in de strijd om het bestaan gestort op de lucratieve markt voor complementaire behandelwijzen. Haar doelstelling omschrijft het VPI op haar website (www.vanpraaginstituut.nl, bezoek die website en griezel) als volgt:

"Het Van Praag Instituut stelt zich ten doel middels trainingen en geleide discussies bij te dragen aan meer wezenlijke contacten tussen mensen. Bewustwording en ontwikkeling van de eigen geest vormen daarvoor een sleutel. Het belangrijkste werkveld van het Van Praag Instituut is de gezondheidszorg. Daar

maakt het VPI zich sterk voor de discussie op het gebied van complementaire zorg, middels discussiebijeenkomsten, congressen en informatievoorziening. Met de cursussen Therapeutic Touch geeft het VPI ook een praktische invulling aan de invoering van complementaire zorg in Nederland en België. Daarnaast wordt onderzoek bepleit en gedaan naar de effecten en ervaringen van en met TT".

Het VPI heeft al 2000 cursisten, voornamelijk verplegenden en verzorgenden opgeleid. Kosten van een zesdaagse cursus: fl. 925.- als de werkgever betaalt. Een kleine rekensom leert dat er al een kleine twee miljoen is binnengehaald. Vele instellingen sturen hun verpleegkundigen naar de cursus TT van het Van Praag Instituut om zich te laten bijscholen tot TT-specialist. Op de website van het Van Praag instituut zijn allerlei tips te lezen hoe je de TT in de instelling van de grond krijgt. Tip 8: "Vraag tevreden patiënten die jou hun dank willen betuigen om een brief met hun ervaringen aan de directie te schrijven". Wat te doen met patiënten die een lachstuip krijgen wordt niet vermeld. Op 19 april verzorgt het VPI in de Reehorst in Ede haar jaarlijkse congres over de laatste ontwikkelingen op het gebied van complementaire zorg en TT. Zij doet samen met Elsevier Gezondheidszorg. Naast Numico is *Elsevier* dus nu het tweede AEX bedrijf dat zich op de alternatieve markt stort. Beter bewijs dat er groot geld te halen is met kwakzalverij is er niet!

In het vuistdikke, min of meer officiële handboek over Verpleegkundige Interventies staat het volgende over TT te lezen: "Therapeutisch aanraken wordt *Definitie: uw interpersoonlijke energie via uw handen laten stromen om de patiënt te helpen of te helen.*

Beoefenaars TT voelen echt wat, het is geen verbeelding zeggen ze. Maar wat voelen ze nu eigenlijk. In het onvolprezen 'Tussen Waarheid & Waanzin, encyclopedie der pseudo-wetenschappen' wordt hier opheldering over geschaft. "*Het kost maar een week om TT te leren en er hoort een geleerd verhaal bij. Les een is al heel eenvoudig. U brengt de handpalmen naar elkaar toe zonder ze aan te raken. Als ze vlak bij elkaar zijn voelen ze elkaars warmtestraling en u beeldt zichzelf in dat dit een energieveld is. De wil om de handen niet tegen elkaar te brengen resulteert in een gevoel of men iets veerkrachtigs indrukt. Die 'veerkracht' is reëel, dat zijn de antagonistische spieren, maar u moet zich weer inbeelden dat dat hetzelfde energieveld is. Als u er in geslaagd bent warmtestraling en spierspanning voor een energieveld aan te zien, moet u onthouden dat dit een pandimensioneel veld is, en dan is les een al weer voorbij (wat pandimensioneel betekent hoeft u niet te weten). Na een week kunt u zich inbeelden dat u blokkades en plooien in andermans velden gladstrijkt als u dat maar met voldoende liefdevolle aandacht doet. U kunt zich dan teven inbeelden dat u iets wezenlijks voor de patiënt betekend hebt".*

In *Oncologica* (Oncologica , augustus 2000) het vakblad voor kankerverpleegkundigen, een tijdschrift dat maar weinig lezers van het *Actieblad* onder ogen krijgen, schreef ik een sarcastisch stuk over TT en dat leverde een stroom van reacties op (Oncologica, februari 2001).

Ook Martine Busch, directeur van het Van Praag Instituut voor Parapsychologie klom in de pen. Zij zag haar kip met de gouden eieren al met slacht bedreigt. "Waarom zijn verpleegkundigen nu geïnteresseerd in TT", schrijft zij. "Niet in eerste instantie vanwege het menselijk energieveld, maar omdat zij voortdurend op zoek zijn naar nieuwe, soms aanvullende, manieren om het de patiënt zo prettig en comfortabel mogelijk te maken. Therapeutic Touch is dan een optie. Het is een verpleegkundige interventie waarbij de zorgverlener de patiënt ontspanning aanbiedt. Zij/hij doet dat door het veronderstelde energieveld van de patiënt meer in evenwicht te brengen in de hoop zo het zelfhelend vermogen van de patiënt te stimuleren en spanning te verminderen". Overigens wordt in de cursus Therapeutic Touch het energieveld als werkhypothese gebruikt, gebaseerd op ervaringen van TT-verpleegkundigen én hun patiënten en op niet-westerse medische literatuur. Die werkhypothese kan best ingeleverd worden voor een andere als daar betere (échte) argumenten voor zijn". Nog nooit van een placebo effect gehoord denk ik dan, maar daar haal je natuurlijk geen fl. 2.000.000 mee binnen. Prof. Rob de Haan, klinisch epidemioloog en ex-verpleegkundige en epidemioloog, zegt er over in het AMC magazine van november 2000: "Vanuit mijn optiek wordt de patiënt bij TT bedrogen".

Ziekenhuizen die TT binnen hun poorten tolereren nemen hun eigen verpleegkundigen niet serieus. In plaats van TT cursussen te financieren en hun patiënten daarmee bloot te stellen aan ongetwijfeld goed bedoeld bedrog, zouden de directies beter eens kunnen bedenken hoe zij hun verpleegkundigen kunnen leren zin van onzin te onderscheiden en wat evidence based nursing inhoudt. Waarom ziekenhuizen dan toch TT binnen hun muren toelaten daar kan je over speculeren. Ik denk dat het iets te maken heeft met de angst van directies van ziekenhuizen om in deze tijd van schaarste de verpleegkundigen al te veel voor het hoofd te stoten. Beter een verpleegkundige die een patiënt zo nu en dan strijkt, dan helemaal geen verpleegkundige zo zal de redenering wel zijn.

De Vereniging tegen de Kwakzalverij heeft er met de verpleegkundige beroepsgroep fondsen een nieuw missiegebied bij. Om over *Elsevier* nog maar niet te zwijgen. ●

Frits van Dam

Een slecht business plan

"These therapies promise real benefits", zo probeerde het beroemde Memorial Sloan Kettering Kanker Ziekenhuis in New York het afgelopen jaar haar patiënten aan de kwakzalverij te krijgen. Veel patiënten voelen zich nu eenmaal aangetrokken tot alternatieve behandelingen zo redeneerde men in het MSK en het is beter dat wij die behandelingen dan maar aanbieden dan dat de patiënten het buiten de deur zoeken. Dat kost ons geld. Het MSK richtte een hele alternatieve etage in, waar iedere alterneut z'n eigen bordje op de deur kreeg: Tai Chi, Tibetan Sound Therapy, you name it. Ik schreef er over in het *Nederland Tijdschrift voor Geneeskunde* van september 2000, er van uitgaande dat wat in de VS gebeurt na een tijdje ook naar ons overwaait. Dat gevaar is niet denkbeeldig, in het Diakonessen Ziekenhuis in Utrecht heeft zich het Helen Dowling Instituut al gesetteld heeft en Therapeutic Touch is een officiële verpleegkundige interventie geworden (zie elders in het *Actieblad*). Ook de Aroma therapie schijnt al te worden toegepast in verschillende ziekenhuizen. Met de kwakzalverij in het MSK is het niet goed afgelopen. De patiënten bleven weg en de directie denkt er over haar afdeling kwakzalverij alweer op te heffen. Achteraf gezien een slecht business plan vond de directie. Misschien kunnen Nederlandse ziekenhuizen met een hang naar het alternatieve, zich dat in de oren knopen. ●

Frits van Dam

De Simeonstherapie

Een hardnekkige vorm van medische kwakzalverij is het gebruik van het zwangerschapshormoon humaan chorion gonadotrofine (hCG) in het kader van de zgn 'Simeonstherapie'.

De Britse huisarts dr. Simeons, die in Duitsland en Zwitserland werd opgeleid en in India en Rome praktiseerde, heeft al in 1954 beschreven dat hCG in lage dosis (125 eenheden) zou kunnen worden gebruikt in combinatie met een 500 kCal dieet, om af te vallen[1]. Hij stelde overigens met name dat mensen door de hCG niet méér afvielen, maar dat de vetverdeling anders werd: met name zou er meer vet afgaan op de buik, de billen en de bovenbenen – nou net de plaatsen waar de meeste vrouwen dat vet kwijt willen – en niet op de borsten en het gelaat.

Mensen die de Simeonstherapie trouw toepassen vallen af. Maar dat ligt niet aan de hCG, maar aan het dieet. De hCG werkt net zo goed als een placebo, hetgeen ook is gepubliceerd in een meta analyse van alle goed opgezette gerandomiseerde prospectieve dubbelblinde studies, door de groep van prof. G. van der Wal, in het *British Journal of Clinical Pharmacology*[2]. Hij heeft, in zijn hoedanigheid als inspecteur van de volksgezondheid, naar aanleiding van klachten bij de inspectie over dit oneigenlijk gebruik van medicijnen, ook in *Medisch Contact* in 1996 een waarschuwing gepubliceerd, waarin hij artsen met klem afraadt dit middel voor deze indicatie voor te schrijven[3]. Maar meer kon hij ook niet doen.

'Off label use' is het gebruik van medicijnen voor toepassingen waarvoor deze niet zijn geregistreerd. Het komt op grote schaal voor. Soms wordt het ondersteund door de farmaceutische industrie, zoals in het geval van het gebruik van GnRH agonisten bij IVF, soms wordt het gedoogd maar niet geregistreerd, zoals in het geval van nifepidine als medicijn tegen vroegtijdige weeën en soms wordt het door de industrie niet goedgekeurd. Dit is het geval bij het gebruik van hCG, maar tegen 'off label use' kan ook deze niets ondernemen: het is de volle verantwoordelijkheid van een arts om een medicijn voor oneigenlijk gebruik voor te schrijven. Speciaal in het geval van hCG, is dat vrouwen op vrijwillige basis meewerken aan het verzamelen van urine vroeg in de zwangerschap (Moeders voor Moeders), in de veronderstelling dat dit bij de behandeling van onvruchtbaarheid wordt toegepast, en daarna erachter komen dat het ook in vermageringsinstituten wordt toegediend. Het kan zijn dat het aantal vrijwilligers, dat al niet te groot is, door dit gebruik afneemt.

Er werd wel eens gesuggereerd dat de industrie (in Nederland zijn vooral Organon en Serono de voornaamste aanbieders, resp. als Pregnyl en Profasi) ook zou verdienen aan deze toepassing. Dat is apert onjuist. Een ampul hCG van 5000 E kost fl 9.60. Deze wordt in vermageringsinstituten verdund tot doses van 125 E, zodat je 40 eenheden kunt krijgen uit één ampul. Deze worden per kuur van tien ampullen (inclusief 'begeleiding' en injectie) verkocht voor fl 1000.-. Het hCG is commercieel voor de industrie allang niet meer interessant, maar het is noodzakelijk in combinatie met andere hormonen.

Recent, op 14 augustus 2000, is in het programma *'RTL nieuws'* aandacht voor deze materie geweest. De Voorburgse gynaecoloog dr. C.A.M. Jansen stelde tegenover de pers, dat hier sprake was van kwakzalverij en sprak de wens uit dat het misbruik van door Moeders voor Moeders verkregen hCG zou stoppen en dat men een ander 'julapium' zou vinden om het gewenste effect te bereiken.

Ook in Zeeland wordt deze kwakzalverij actief gepropageerd, zelfs via advertenties, die door een onzer leden zijn voorgelegd aan de Reclame Code Commissie. Een zich noemende dr. P.J.C. Riethoven, M.D. ('Jack' voor intimi) werkzaam te Vlissingen, beweert grote successen te behalen in de strijd tegen het overgewicht. Deze ex-sleepbootkapitein stopte zijn medische studie na zijn basis-artsexamen en bekwaamde zich verder in de acupunctuur, in de Houtsmullertherapie en de chelatietherapie. Ook in Assendelft moet een kwakzalver dit misbruik van hCG op enige schaal toepassen, maar er zijn in ons land ongetwijfeld nog meer plekken, waar de beklagenswaardige dikzakken worden 'getild' door toepassing van dit door edelmoedige vrouwen belangeloos afgestane hormoon. ●

C.R.

Referenties.

1 Simeons ATW. The action of chorionic gonadotropin in the obese. Lancet 1954:ii:946-7

2 Lijesen GK, Theeuwen I, Assendelft WJ, Van Der Wal G. The effect of human chorionic gonadotropin (HCG) in the treatment of obesity by means of the Simeons therapy: a criteria-based meta-analysis. Br J Clin Pharmacol.1995 Sept;40(3):237-43.

3 Van der wal, G. Simeonstherapie: geen verantwoorde zorg. Medisch Contact, 1996, 667

Recensie

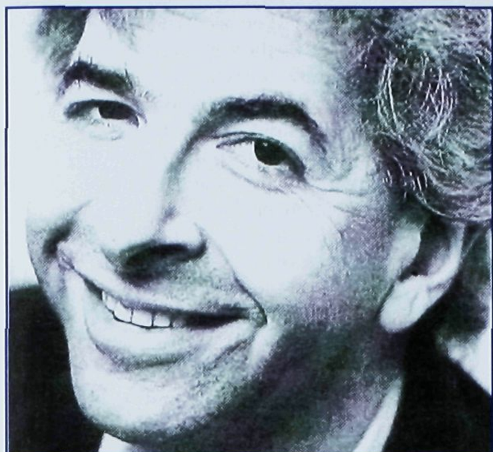
Geestig, maar o zo serieus: Leven uit het lab van Plasterk.

In zijn recent verschenen Leven uit het lab, een bundeling van eerder gepubliceerde columns (*Synaps*, *Intermediair* en *Volkskrant*) beschreef Plasterk op pagina 271 een goed idee voor een TV-programma, dat Big Brother snel zou kunnen doen verbleken. Gebaseerd op de (Britse) schatting dat 10% van alle kinderen niet afkomstig zijn van de wettige vader gaat zijn productieve fantasie aan het werk: Het programma heet Vader ja, vader nee en de voorbereiding van het programma is als volgt:

'Vaders kunnen zich met een van hun kinderen opgeven, de enige voorwaarde is dat ze uit intacte gezinnen komen. De kinderen zijn tussen de tien en twintig jaar, en ze wonen nog thuis. De producent, ik dacht zelf aan Van den Ende, laat een DNA-test doen, waaraan afgelezen kan worden of de wettige vader ook de natuurlijke vader is. Die test kan uitgevoerd worden door een bedrijf in Leiden, er is geen speciale vergunning voor nodig. Van den Ende kiest geschikte koppels voor de uitzending. De uitslag van de DNA-test vertelt hij aan niemand. In het programma worden drie koppels van vader en kind uitgebreid ondervraagd door een panel van bekende Nederlanders, zeg Martin van Amerongen, Jacques d'Ancona en Joke Bruis. De vragen zijn erop gericht om te helpen beoordelen of de wettige vader ook de natuurlijke vader is. Tevoren staat vast dat één van de drie vaders dat niet is!

Het gaat bij de vraagstelling om aanleg: kun je zuiver zingen? Kun je

je tong oprollen? Laat je oren eens goed aan de camera zien! Aan het eind moet het panel kiezen welk van de drie kinderen niet van de wettige vader is. Vervolgens moet ook het aanwezige publiek stemmen, met drie kleuren petjes, is kind rood, blauw of geel buitenechtelijk verwekt?

Ronald Plasterk

Dan komt professor Smalhout, met een witte jas aan, en hij laat de DNA-testresultaten zien. Eerst koppel 1, het rode koppel. Professor Smalhout trekt een doek weg: de DNA-test laat zien: het DNA-patroon van vader en zoon komt voor 50 procent overeen: het is de vader wel! Het publiek juicht. Vader en kind vallen elkaar in de armen; ze hadden natuurlijk al die tijd wel gedacht en gehoopt dat moeder de vrouw destijds niet vreemd was gegaan, maar de rode vader en zijn veertienjarige zoon hadden toch een beetje in de rats gezeten. Mannen huilen niet, maar nu hebben ze het toch even te kwaad. Dan wordt het pas echt spannend. We weten nu dat een van de twee andere vaders al vele jaren hoorns draagt, zonder dat hij of de kinderen het wisten. We weten ook dat een van de twee moeders (de camera zoemt herhaaldelijk in op de eerste rij van de tribune, moeder blauw en moeder geel zijn op van de zenuwen), dat één van hen donders goed weet hoe het gegaan is destijds. (einde citaat).

Iedereen die wil weten hoe dit afloopt leze zelf over het bloedstollende vervolg van deze quiz, waarin op ludieke wijze gebruik wordt gemaakt van de zegeningen van de hedendaagse genetica. Plasterk is moleculair geneticus en zal slechts bij nog weinigen introductie behoeven: hij is niet alleen – ondanks zijn jeugdige leeftijd – een gelauwerd wetenschapper, maar tevens een scherp en helder columnist. Hij treedt bovendien sinds anderhalf jaar om de andere week op in het veelbekeken zondagse TV-discussieprogramma Buitenhof, een serie optredens die hij opende met een felle aanval op Houtsmuller, die toen net een kort geding tegen de VtdK had aangespannen. Jaren geleden viel Plasterk de VtdK al eens op welsprekende wijze bij toen wij met VSM in de clinch lagen. Zo iemand kan in onze ogen natuurlijk nog nauwelijks enig kwaad doen en wij namen de bundel dan ook ter handen - veel van zijn columns al gelezen hebbende - in de veronderstelling dat wij die absoluut met instemming zouden lezen, maar dat er van veel verrassing geen sprake zou zijn. Hierin vergisten wij ons echter: het boek overtrof onze verwachting nog aanzienlijk en bleek talrijke parels te bevatten, die ook voor de geestverwante en redelijk geïnformeerde lezer nog buitengewoon palatabel waren. De lekker korte stukken zijn soms leerzaam, vaak zeer geestig, steeds puntig en bevatten een vrij stereotiepe, maar onontkoombare logica. Behalve een handzaam overzicht van zijn anti-kwakzalvers-stukken (gebundeld onder het hoofdje *Geneesheer of kermisklant?*) is er nog veel lezenswaardigs. Naast onderwerpen uit de biologie en genetica zijn er prachtige tirades tegen een bepaald type medisch ethicus, waarvan Heleen Dupuis het prototype vormt. Deze laatste heeft volgens Plasterk overal een mening over, die echter niet veel beter is dan die van de gemiddelde taxichauffeur, waarbij de laatste echter nog het voordeel heeft dat je tegelijkertijd nog van A naar B wordt vervoerd. Dupuis schreef in haar laatste boek dat de reguliere geneeskunde eigenlijk een soort geloof is en wordt om die uitspraak op handen gedragen door de makrobioot Nelissen en de advocaat van Houtsmuller. Heel goed dat haar eens flink de oren worden gewassen! Ook Harry Mulisch, het koninklijk huis, de Mattheus Passion, het Christendom en Voskuil's Bureau komen bij de 'vrolijke agnosticus' Plasterk (Dunning) aan de orde.

In een van zijn stukken noemt hij als zijn grote idolen Tamar, Karel van het Reve en Komrij. De laatste vindt hij de grootste en pas daar verschil ik voor het eerst gradueel met Plasterk van mening. Natuurlijk is Komrij een virtuoos en vlijmscherp essayist, maar mijn bezwaar tegen hem is dat er zo weinig sprake lijkt te zijn van een consistent wereldbeeld of een afkeer van een duidelijk omschreven misstand in de wereld. Hij schrijft prachtig en briljant, maar wekt te vaak de indruk dat hij met zijn techniek wil schitteren, waarbij elk onderwerp geschikt gemaakt kan worden. En hoewel dit bezwaar ook wel enigszins opgaat bij eminente polemisten als Multatuli en WF Hermans, het bevalt mij toch niet helemaal. Natuurlijk moet Komrij ook leven, maar de slappe teksten die deze nu als 'Dichter des Vaderlands' produceert doen in mijn ogen toch wel afbreuk aan zijn reputatie als scherpslijper en reuzendoder.

Maar dit zijn details: de lezer van dit boek heeft een zeer gevarieerd boekje in handen van een man, die niet alleen op zijn vakgebied geleerd is, maar bovendien aangenaam 'streetwise' is en ook de 'lower culture' in zijn beschouwingen betrekt. Hij weet wat 'Ghostbusters' zijn, wat er in de Privé stond, wie er in de voetbalwedstrijd Duitsland- Nederland in 1974 scoorde en wat Pokémons zijn, dus zelfs uw kinderen of domme broertje vinden er nog herkenbare passages in. En ieder die, zoals ondergetekende, diverse kranteknipsels met stukjes van de auteur bewaarde, die heeft nu alles netjes bij elkaar en hoeft nooit meer te zoeken. Dit boek kortom wordt u door mij zeer aangeraden.

vervolg op pagina 12

COLOFON

Vereniging tegen de Kwakzalverij

Opgericht 1 januari 1881
Correspondentie-adres Jister 17-19, 8446 CD Heerenveen, Tel: 0513-625956

Bestuur
Voorzitter C.N.M. Renckens, vrouwenarts, Hoorn
Secretaris H. de Vries apotheker, Heerenveen, e-mail: antikwak@dds.nl, internet:http: //www.dds.nl/~antikwak.
Penningmeester I.H. Harms, dierenarts, Hardenberg
Leden P.M. Siegel, psychiater, Amsterdam
dr. A.P.M. van Dam, medisch adviseur Den Haag
prof.dr. F.S.A.M. van Dam, hoogleraar psychologie, Amsterdam
mr. Th. Douma, advocaat, Haarlem
C.P. van der Smagt, huisarts, De Bilt
prof.dr. H. Timmerman, hoogleraar farmacochemie, Voorschoten
W.M. Veenema, huisarts, Joure
Adviserende leden S. Lelie, geneeskundig inspecteur (i.r.) Middelburg
P.C. Bügel, psycholoog, Groningen
Erelid I.A. van de Graaff, apotheker, Rotterdam.
Redactie J. Geerling, internist, Keverdijk 69 e-mail: nlun6735@uni-one.nl 1411 SK Naarden
Aanleveren van kopij op Wordperfect 5.1 of Word

Postgiro van de vereniging: 32237 ten name van de penningmeester van de Vereniging tegen de Kwakzalverij, Hardenberg.
De contributie bedraagt thans minimaal f 50,- zulks met inbegrip van een abonnement op het Actieblad tegen de Kwakzalverij; voor studenten en leerlingverpleegkundigen f 10,-; begunstiger wordt men door schenking aan de vereniging van minimaal f 500,-.

PS: Het is toenemend usance dat er bij wetenschappelijke publikaties in medische tijdschriften wordt vermeld wie de eventuele financier van het onderzoek is geweest en of er sprake kan zijn van eigenbelang van de onderzoeker. Het zou wellicht aanbeveling verdienen om ook bij recensies iets dergelijks op te nemen, want soms komt een bepaalde visie dan in ander daglicht te staan. Zo verzuimde Dunning in zijn lovende recensies van Kwakzalvers op kaliloog (NTvG 16 december, p.2484) te vermelden dat hij zelf in mijn boek nogal werd geprezen. Eerlijkheidshalve meld ik hier dus ook maar dat Plasterk uw recensent in zijn boek (p.145) beschrijft als 'een keurige vrouwenarts te Hoorn, die bij waarneming van enige alternativiteit metamorfoseert in een groot groen briesend monster, een Ghostbuster van het paranormale'. Deze uitlating blijft voor Plasterks rekening, maar het lijkt mij correct hier duidelijk melding van te maken. ●

C.N.M.Renckens

Ronald Plasterk: Leven uit het lab. Prometheus, 308 blz. fl. 39,50.

Bestuurswisseling

De secretaris van ons bestuur H de Vries legt, na een indrukwekkende inzet gedurende vele jaren zijn functie neer. Prof. dr. F.S.A.M. Van Dam volgt hem op. Wij komen bij een latere gelegenheid hierop nog uitvoeriger terug. ●

Het bestuur van de VtdK

Jomanda en de comateuze vriend van professor Smalhout

De televisiediscussie van zwart schaap Jomanda met haar opponenten moest het hebben van haar amusementswaarde. Wat er zoal te berde werd gebracht stemde niet tot nader nadenken, althans niet over de grens heen van een al lang ingenomen magisch dan wel rationeel standpunt. Maar wel, voor de rationele denker bleef er één kriebel in de grijze schors over: Was die opwekking uit de maanden durende bewusteloosheid van de vriend van Professor Smalhout na Jomanda's handoplegging inderdaad niet anders dan een toevalstreffer, zoals Piet Borst denkt, of toch niet helemaal ?

Mij schoot de ervaring van een zeer goede bekende te binnen. Hij heeft een boekhandel. Zijn rechter hand in de zaak is een jonge vrouw die al 12 jaar bij hem werkt. Hier komt een einde aan nadat zij thuis bewusteloos met een kapotte schedel onderaan de trap gevonden wordt. Het gevolg is opname met een vele maanden durend coma. Ik citeer nu uit wat hij mij schriftelijk nog eens liet weten:

"Ik bezocht haar trouw - één of twee maal in de week. Eind Mei (zij lag toen bijna 4 maanden in coma) stond ik – ietwat moedeloos aan haar bed, boog me over haar heen en zei – wellicht wat emotioneel: "God lieverd, zou je ooit nog bij mij werken?" Op dat moment sloeg zij de ogen op, kwam een beetje overeind, pakte met beide handen mijn hoofd, trok dat naar zich toe en gaf mij een kus op mijn wang en viel daarna terug in haar kussen. Het geheel duurde misschien 3 seconden. Ik was ontzet, ik was verbijsterd. Ik riep een paar maal "Renée - Renée!". Daarop volgde geen enkele reactie. Ik holde naar een verpleegkundige die op haar beurt de behandelende arts haalde. Met zijn drieën stonden wij bij haar bed en op verzoek van de arts sprak ik opnieuw: "God lieverd, zou je ooit nog bij mij werken?" Wederom geen enkele reactie. Drie weken later ontwaakte zij definitief uit haar coma."

Waar het in beide gevallen om lijkt te gaan is dat er een respons komt op een sterk emotioneel geladen signaal. Alsof die delen in de hersenen waar emotionele signalen terechtkomen (het limbische systeem?), in een bepaald stadium van langzaam herstel uit een coma, beter te activeren zijn dan de grijze hersendelen. M.a.w. Jomanda spreekt met haar doen bij een comateuze patiënt iets aan waarop een motorische reactie volgen kan die anders niet had plaatsgevonden. Is dit zo, dan is de reactie van de comateuze vriend van Professor Smalhout toch niet geheel aan het toeval toe te schrijven. ●

Ph. Rümke, Amsterdam

Correspondentie

De uitspraak

In het *Actieblad* (112.1) en ook in het NTvG (145.3; 141-2) hebben Renckens en anderen de uitspraak in hoger beroep becommentarieerd. Mag je iemand zonder meer een kwakzalver noemen wanneer hij zich schuldig maakt aan kwakzalverij? Het gerechtshof dacht van niet, althans niet wanneer men zich tot het grote publiek wendt. Als men zich beroept op het woordenboek dan kan men aanvoeren dat 'bedrieger enz.' tot de figuurlijke betekenis behoort en dat die niet ter zake is wanneer het duidelijk om de letterlijke betekenis gaat. Maar in het dagelijkse spraakgebruik is het volgens mij wel degelijk een grove term die buiten de omschrijving van het woordenboek ook nog de figuurlijke betekenis van knoeier of broddelaar heeft (die extra betekenis staat wel bij 'lapzalver'). En de VtdK gebruikt deze krachtterm *juist om te benadrukken dat het om* iets ergs gaat.

Ik lees het vonnis van het gerechtshof zo dat je 'kwakzalver' mag zeggen als je er een gegronde redenen voor hebt. Met andere woorden, de VtdK hoort uit te leggen waarom het zo erg is wat de aldus aangeduide persoon doet. Het volstaat niet, lijkt me, om diens boek aan te vallen, of dingen die hij in het algemeen heeft gezegd. En discussie over het gehalte aan waarheid of oprechtheid van deze of gene bewering is ook niet zo ter zake. Je moet aantonen dat individuele mensen enige vorm van schade hebben opgelopen. De VtdK stelt op haar propagandamateriaal: 'Kwakzalverij eist mensenlevens'. Is het dan teveel gevraagd dat de VtdK mensen aanwijst die enig nadeel hebben ondervonden? In de rechtszaal hoef je dan misschien niet een medisch-wetenschappelijk bewijs te leveren dat er een causaal verband is tussen de dubieuze behandeling en de ondervonden schade.

De VtdK moet dus met 'feiten en omstandigheden' komen, anders dan 'in dit geding aan de orde zijn geweest' (conclusie 5.2.35). Een concreet aangetoond nadeel is zoiets. Het is niet voldoende om aannemelijk te maken dat dergelijke behandelmethoden niet erg deugdelijk bewezen zijn, of zelfs statistisch gesproken nadelig zijn. Wanneer je een individuele man of vrouw met 'kwakzalver' aanduidt, zul je een individuele man of vrouw moeten vinden die nadeel heeft ondervonden.

Het lijkt me juist het doel van de VtdK dat ze zich inspant om met erge feiten te komen, en dat ze zich niet beperkt tot een steekspel met definities en publicaties. De term 'kwakzalver' afzwakken is wel het laatste wat de VtdK zou moeten doen. ●

Jan Willem Nienhuys, Waalre